

SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARIYLA
TÜRK-F. ALMAN İLİŞKİLERİ
(VI₂)

Prof. Dr. Nusret EKİN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Giriş:

Dünyada çok az ülke arasında Türkiye ile F. Almanya ilişkileri gibi çok yönlü, yaygın sahaları kavrayan, derinlemesine ve çok hızlı gelişen ilişkiler vardır. Hatta bu ilişkilerde öyle özellikler vardır ki, değişik açılardan her iki ülkeden biri, diğerinin liste başı olacak kadar önde gelen ülkedir. Böylece ilişkilerin niteliğinde ilk başta göze çarpan; a) Çok sahayı kavrayan ilişkiler bütünü olarak ortaya çıkması, b) Uzun bir geçmişin birikimi olarak günümüze gelmesi, c) Hızla gelişerek ve özellikle iki taraflı bir gelişme göstererek bütünleşmesi en önemli özelliklerini oluşturmaktadır.

Bu gelişmelerin ortaya çıktığı son yirmibeş yılın başlangıç noktalarına baktığımız zaman, burada iki oluşumun önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Bunlardan birincisi hiç kuşkusuz 1961 yılından itibaren Türk göçmen işçilerinin Batı Avrupa ülkelerine, özellikle F. Almanya'ya gidişidir. Böylece her iki ülke mekanik olmaktan ziyade insan unsuruna dayalı organik ilişkiler içine girmişlerdir. İlişkilerin diğer önemli bir başlangıç noktası ise, hiç kuşkusuz F. Alman İktisadi İşbirliği Bakanlığının o tarihlerden itibaren Türkiye'ye iktisadi ve teknik yardımı başlatmasıdır.

Son yıllarda Türkiye'de ortaya çıkan siyasi gelişmeler ve F. Almanya'da Türk işçilerine karşı siyasi partilerde, basm ve kamuoyunda muhalefetin artması, ilişkilerin gelişimini geçici bir süre kısmen de olsa yavaşlatmışsa da bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen, son 25 yılda ekonomik, sosyal ve siyasi yönden ilişkiler sürekli artmıştır.

Son yirmibeş yılda ilişkilerin iktisadi ve sosyal yönden gelişmesine mukabil, ilişkilerin askeri-siyasi boyutu önemli bir unsur olarak yıllardan beri mevcuttur. Yüzelli yılı aşan tarihi gelişim içinde, yüzbaşı «von Moltke»den, «Goltz Paşa»ya kadar çok sayıda unutulmaz asker sayılabilir. Asrın başında «İttihat ve Terakki Hükümeti»nin Alman işbirliğine ve İmparatorluktaki Alman yatırımlarının önemine verdiği değer bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki siyasi ve askeri kader ortaklığı bu ilişkilerin ilk akla gelen önemli örneklerinden bir başkasıdır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında her iki ülke tekrar aynı siyasi kaderi paylaşmış ve NATO ittifakı içinde ve Batı savunma sistemi çerçevesinde önemli roller almışlardır. 1958 yılında Roma Antlaşması'yla kurulan «Avrupa Topluluğu»nda F. Almanya en önemli kurucu üye olarak yer alırken, Türkiye aynı iktisadi sosyal ve siyasi entegrasyonun bir parçası olarak 1963 yılından itibaren Topluluğa «ortak üye» olmak için başvuruda bulunmuştur. Türk-Alman Parlamenterler Grubu ilişkilerin politik yönünün önemli unsurlarından bir diğerini teşkil etmektedir.

Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin iki cumhurbaşkanı F. Almanya'yı ziyaret ederken, F. Almanya'nın iki cumhurbaşkanı da Türkiye'yi resmen ziyaret etmişlerdir. 80 sonrası dönemde Türkiye başbakanının yakın aralıklarla bu ülkeyi ziyaretleri yanında, aynı tarihlerde F. Almanya Başbakanı da Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bakanlar seviyesindeki ilişkilerin de çok yoğun olduğu gözlenmektedir. Özellikle bu siyasi ilişkilerin doruk noktasını Mayıs 1986 yılında F. Alman Cumhurbaşkanı'nın Türkiye, Ekim 1988'de Türk Cumhurbaşkanı'nın F. Almanya ziyareti teşkil etmektedir. Kuşkusuz bu ilişkilere silah alım satımı, askeri işbirliği, askeri amaçlı ortak yatırımlar, askeri yardımlar da ilâve edilebilir.

İktisadi İlişkiler :

Son yıllarda Türk-F. Alman dış ticaret hacmi %21 artışla, 7 milyar DM'a ulaşmış bulunmaktadır. Gerçekten son yıllarda F. Almanya'nın Türkiye'den ithalatı %17 artarak 3 milyar DM'a, Türkiye'ye ihracatı ise %24 artarak 4 milyar DM'a varmış bulunmaktadır. İthalat kalemleri arasında giyim eşyası, meyva, deri, pamuklu dokuma ürünleri dikkati çekmektedir. İhracat içinde ise, makina, elektro-teknik, kimyevi ve motorlu taşıtlar önemle yer almaktadır. Bu gelişmelerden temelde çıkarılacak en önemli sonuç, Türkiye açısından F. Almanya'nın gerek ithalat, gerek ihracat bakımından en başta gelen ülke oluşudur. Yapılan tahminlere göre bu ilişkilerin giderek artması da beklenmektedir. Özellikle Türkiye'nin ihracat ağırlıklı liberal iktisat politikası, Orta-Doğu'daki petrol üreten ülkelere açılmadaki «köprü ülke» niteliği, bu ilişkilerin gelişmesinde potansiyel bir rol oynamaktadır.

Her iki ülke yıllardan beri birbirlerinin fuarlarına katılmaktadır. Özellikle 1985 Hannover Fuarı'na Türkiye'nin «kardeş ülke» olarak katılması, Türkiye Odalar Birliği'nin Münih'te, F. Alman'ların ise İstanbul'da bir temsilcilik açması, iktisadi ilişkileri daha da yoğunlaştırmıştır. Bir yandan Türk ihraç mallarına F. Almanya'da ortaya çıkan talebin yoğunlaşması, diğer yandan Türkiye'nin sanayileşmesinde Alman teknolojisine talebin gittikçe artması, ilişkileri hızlandırmıştır.

Bilimsel İşbirliği :

F. Almanya ile Türkiye arasında bilimsel işbirliğinin kökleri çok daha eskilere gitmektedir. Özellikle 1930'lardan sonra Almanya'daki siyasi gelişmeler ile çok sayıda Alman bilim adamı Türkiye'ye gelmiştir. Bu bilim adamları beraberlerinde o dönemin tüm çağdaş bilimlerini de Türkiye'ye getirmişlerdir. Bu dönemde Türkiye'de üniversite reformu gerçekleştirilmiş Roma Hukuku, İşletme İktisadı, Sosyal Siyaset, Şehircilik ve benzerleri gibi çok değişik bilim dallarında yepyeni konular okutulmaya başlanmıştır. Bu bilim adamları, sadece üniversite eğitiminde değil, devlet yönetimine de büyük katkılar sağlamışlar, vergi kanunlarının çıkarılmasında, yeni yasaların hazırlanmasında, kooperatifçilik ve sendikacılık hareketlerinde, şehir plânlaması, kuru meyva ihracatı, kaplıcaların işletilmesinde, orman ürünlerinde önemli roller oynamışlardır.

Bu Alman profesörleri içinde çok seçkin bir yeri olan Prof. Neumark «Boğaziçi'ne Sığınanlar» isimli bir kitap yayınlamak, bu işbirliğinin tarihsel gelişimini açıklamıştır. Ayrıca bu işbirliği konusunda F. Almanya'da da yayınlar yapılmıştır. F. Alman Cumhurbaşkanı Üniversite bahçesine koyduğu plakette, Alman hocalara gösterdiği ilgiden dolayı ülkemize teşekkür etmiş ve ayrıca kendisine «Şeref Doktoru» ünvanı verilmiş ve «Atatürk Ödülü» kazanmıştır. Bir başka ilginç saha ise, yüzyıllık geçmişi ile arkeolojidir. Çok sayıda Alman arkeolog Bergama, Didim, Boğazköy, Milet, Truva'da kazılar yapmıştır.

Bilimsel işbirliğinde bazı bilimsel vakıfların da önemli rolleri olmuştur. Özellikle, «Alman Akademik Mübadele Servisi — DAAD», «Alexander Von Humboldt Vakfı», «Göthe Enstitüsü» bu arada sayılabilir. Diğer araştırma vakıfları arasında Adenaer, Friedrich Ebert, Volkswagen Freudenberg Vakıfları da önemli sayıda araştırma imkânı ve burs sağlamaktadırlar. Türkiye ile F. Almanya arasında üniversiteler seviyesinde çok sayıda bilimsel işbirliği örneklerine rastlanmaktadır.

F. Almanya, Türk üniversitelerinin Almanca bölümlerinin gelişmesine, öğretim üyelerine teknik yardım ve burslar sağlamaktadır. Halihazırda F. Almanya'da bir kısmı işçi çocukları olmak üzere 10 bin civarında Türk öğrenci eğitim yapmaktadır. Buna mukabil Türkiye'de okuyan Alman öğrenci sayısı çok hudutlu bulunmaktadır. İlave olarak Bonn'da kurulu bulunan «Türkiye Araştırmaları Merkezi» sosyal ekonomik işbirliğine önemli katkılar sağlamaktadır. F. Almanya ve Türkiye'de kurulu çok sayıda dostluk derneği bu kültürel işbirliğinin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır. Bunlar arasında «Türkiye'deki Humboldt Bursiyerleri Derneği», «Arkeoloji Derneği», «Türk Alman Kültür Enstitüsü» birer örnek olarak sayılabilir.

Kültürel İlişkiler :

İki ülkede çok sayıda kültür ve sanat sergilerinin açıldığını görüyoruz. Kültürel işbirliğine örnek olarak, her iki ülkede yayınlanan gazete, dergi ve kitaplarla Yaşar Kemal, Orhan Veli gibi bazı Türk yazarlarının kitaplarının Almanca'ya tercüme edilmesi, bir örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Türkiye'de belli başlı büyük şehirlerde faaliyette bulunan Türk-Alman Kültür Enstitüleri'nin yoğun faaliyetleri de sayılabilir. Her iki ülkede konser, film, dia, konferans ve dil kursları yapılmaktadır.

Bu örnekleri çok sayıda arttırmak mümkündür. F. Almanya'daki Türk işçilerine yönelik haber ve T.V. programlarına ilâveten, her iki ülkedeki karşılıklı radyo yayınları, F. Almanya'da yayınlanan Türk gazeteleri, her iki ülkede ortaya çıkan kardeş şehir uygulamaları, bu kültürel işbirliğinin örneklerinden bazıları olarak dikkati çekmektedir.

Türk Göçmen İşçileri ve AT :

Bilindiği gibi Türk işçilerinin Batı Avrupa'ya ve özellikle F. Almanya'ya göçü 1960'larda başlamıştır. Günümüzde göç olayının 25. yılı da tamamlanmış bulunmaktadır.

Halen F. Almanya'da çalışan 1,5 milyon yabancı işçinin 1/3'ünü Türkler oluşturmakta ve Türk işçilerinin sayısı 500 bine varmaktadır. Çalışan işçilerde olduğu gibi F. Almanya'da yaşayan yabancı nüfusta da Türkler ön plânda gelmektedir. Miktarlar 4.3 milyona varan tüm yabancı nüfusun 1/3'ünü Türk nüfus oluşturmakta ve Türk nüfusu 1.4 milyona varmaktadır. Bu toplam nüfusun 383 binini kadınlar, 544 binini erkekler, 476 binini 16 yaşından küçük çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca, 500 bine yaklaşan işçilerin %32'si olan 130 bin kadın işçi bulunmaktadır.

Halen F. Almanya'da 400 bin civarında Türk çocuğunun değişik seviyelerdeki okullara gittikleri belirlenmiştir. Türk işçileri demir-çelik sanayiinde, otomobil, maden ocakları ve yapı iş kollarında çalışmakta, genellikle Ruhr bölgesinde oturmaktadır. En fazla nüfus yoğunluğunun 150 bin Türk'le Berlin'de yaşadığı anlaşılmaktadır.

Aslında yurt dışına göç olayı Türkiye'de Cumhuriyet tarihinin en önemli gelişmelerinden biridir. Bu göç sayesinde F. Almanya yanında değişik ülkelerde 2,5 milyon nüfus, 1 milyonu aşan işçi ve 700 bin çocuk yaşamakta ve çalışmaktadır.

Yurt dışına göç olayı başladığı zaman işçi gücünün esasen bir Avrupa ülkesi olan Türkiye'nin Batı Avrupa ile manevi köprülerin kurulmasında, daha hızlı bütünleşmesinde yardımcı olacağı düşünülmüş

ve Türk işçilerine AT'nin potansiyel insan-gücü gözüyle bakılmıştır. Gerçekten göç olayının başladığı 1960'larda Türkiye ikili anlaşmalar dışında çok taraflı bir anlaşmaya da taraf olmuş ve 1963 Ankara Antlaşmasıyla Ortak Pazar'a üye olmak için müracaat etmiştir. Böylece göç olayıyla AT'ye müracaat arasında paralellik bulunmaktadır. Esasen Avrupa'da çalışan Türk işçilerinin önemli bir kısmı AT ülkelerinde çalışmaktadır. Son 25 yıldaki gelişmeler çeşitli nedenlerle beklenenden farklı bir gelişmeye yol açmıştır. Bir yandan Türk işçilerinin yaşadıkları toplumla bütünleşmesinde bazı aksaklıklar görülürken, diğer yandan yurt dışındaki işçilerin içine kapalı bir şekilde «toplumdan izole» olmağa başladığı ve göçmen işçilerin yapısının aşırı cereyanlarla bozulduğu gözlenmiştir. Bu olumsuz gelişmeler kısmen F. Almanya'nın, kısmen de Türkiye'nin uyguladığı göç politikalarından gelmiş, Türkiye marjinal sektörlerde çalışan yarı-şehirleşmiş insan gücü kaynakları yerine, çok geri kalmış Doğu Anadolu'nun ücra köylerinden insangücü yollamak suretiyle başlangıçta konuya farklı yaklaşmıştır. Kaldı ki daha sonraki yıllarda düzenli bir göçmen politikası izlenememiş, sonuçta Batı Avrupa'daki «Göçmen işçi sorunları» bir ölçüde «Türk göçmen işçi sorunlarına» dönüşmeye başlamıştır. İlâve olarak Türkiye, Türk göçmen işçi sorunlarını, AT Sosyal Politikası içinde çözümlenecek sorunlara da dönüştürememiştir.

Geldiğimiz 1988 yılında 1 Aralık 1986'da başlaması gereken Türk işçilerinin «serbest dolaşımı» bir ölçüde askıya alınmış gözükmektedir. Türkiye bu konudaki girişimlerini sürdürürken, bundan daha önemli olarak 1987'nin ilkbahar aylarında AT'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuş ve bu talep Komisyona havale edilmiştir. Diğer bir deyişle gündemde Tam Üyelik, Serbest Dolaşım'dan daha önemli bir yeri almış gözükmektedir. Kuşkusuz bu yaklaşım F. Almanya'nın konuya bakışma uygun görünmektedir.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse çok uzun tarihi gelişim içinde Türkiye ile F. Almanya arasındaki iyi ilişkiler çok yönlü olarak sürekli gelişme göstermiş, her iki ülke, bir diğerinin değişik yönlerden çok hallerde «birinci ülkesi» olmuştur. Bu ilişkilerde günümüzde kısmen sorunlu, sadece bir saha gözükmektedir. Bu da bilindiği gibi F. Almanya'da çalışan Türk göçmen işçilerinin «serbest dolaşım» sorunudur. Hiç kuşkusuz bu tarihin kritik anında, F. Almanya'nın Türkiye'nin AT'ye tam üyeliğine karşı ilgi ve desteği bu sorunun da çözülmesine yardımcı olacağı gibi, ilişkilerin tüm gelişme trendine de uygun düşecektir.